

Dokumentinės komunikacijos lietuviškieji terminologiniai ištekliai

NIJOLĖ BLIŪDŽIUVIENĖ

Vilniaus universitetas

ESMINIAI ŽODŽIAI: dokumentinės komunikacijos terminija, terminų tvarkyba, terminų žodynai, terminų standartai, terminų duomenų bankai

Terminų tvarkybą ir norminimą lemia ne tik reikalingų įvardyti sąvokų gausumas, tam tikros srities išsivystymo lygis, bet ir istorinės, socialinės ir kultūrinės visuomenės raidos aplinkybės. Žvelgiant mokslo komunikacijos aspektu, sutvarkyta terminija suteikia galimybę vienodai suprasti konkrečius srities dalykus, vartoti taisyklingus, patogius, tikslius terminus ir rodo tam tikros srities brandą, kadangi terminai pavadina mokslškai pagrįstą sąvokų sistemą. Paprastai skiriama keletas pagrindinių terminų tvarkybos būdų – terminų žodynų rengimas ir leidyba; terminų standartizacija; terminų bankų bei duomenų bazių kūrimas, tekstinė terminų tvarkyba (Gaivenis, 2002: 63).

Dokumentine komunikacija laikytini visi fiksuotos informacijos sklaidos visuomenėje procesai ir būdai, kurie leidžia keistis dokumentais ir funkcionuoti žinioms. Jos sistemą sudaro įvairios mokslo disciplinos ir veiklos sritys, kuriose dokumentas, informacija ir komunikacija užima kertinę vietą, t. y. bibliotekininkystė, bibliografija, knygotyra, dokumentotyra, žurnalistika, leidyba, poligrafija, informacijos paieška, informacijos paslaugos ir kitos dokumentų sukūrimo, apdorojimo, sklaidos sritys, kurios užtikrina dokumentinės informacijos ryšius tarp siuntėjo ir vartotojo. Dokumentinės komunikacijos sistemoje svarbus dvipusis požiūris į dokumentą. Komunikacijos požiūriu dokumentas yra informacijos perdavimo priemonė, o vartotojas jį priima kaip informacijos šaltinį.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti dokumentinės komunikacijos, kuri apima visas sritis, susijusias su dokumento sukūrimu, išleidimu, apdorojimu, saugojimu ir sklaida, terminų tvarkybą, nustatyti, kuriais būdais tvarkomi jos terminai ir aptarti pasiektus terminografijos rezultatus. Straipsnyje keliami uždaviniai: 1) išnagrinėti keturis dokumentinės komunikacijos

terminų tvarkybos būdus; 2) nustatyti ir sugrupuoti dokumentinės komunikacijos lietuviškųjų terminologinių išteklių normintojus ir kalbininkus; 3) išanalizuoti pagrindinius dokumentinės komunikacijos lietuviškuosius terminologinius išteklius, dėmesį telkiant į XX a. 9–10-to dešimtmėčio terminų tvarkybą ir jos tęstinumą XXI a.

TEKSTINĖ DOKUMENTINĖS KOMUNIKACIJOS TERMINŲ TVARKYBA

Ankstyvųjų tekstinės dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos pavyzdžių randame 1918 m. išleistoje Vaclovo Biržiškos knygelėje *Apie knygas ir knygynėlius*. Autorius buvo patyręs bibliotekų ir bibliografijos žinovas, tačiau rašydamas minėtą knygelę susidūrė su tinkamų sąvokų lietuvių kalba stoka. Dalykinės lietuvių kalbos skurdumą lėmė ilgas lietuviškos spaudos draudimo laikotarpis ir menka bibliotekininkystės ir knyginkystės pažanga. Autorius turėjo sukurti daug iki tol lietuvių kalba nevartotų terminų. Jis įvardijo bibliotekininkystės sąvokas ir teikė jų apibrėžtis, saviškai sugrupavo knygynus (šį žodį vartojo bibliotekų prasme), o tai padėjo atskleisti sąvokų santykius ir parodyti terminų sistemiskumą. Iš viso V. Biržiška pavartojo per 40 lietuviškų bibliotekininkystės terminų.

Visuomenės veikėją, bibliografą, teisininką, publicistą, kultūros istoriką V. Biržišką pagrįstai galima laikyti vienos iš dokumentinės komunikacijos sričių – tekstinės terminų tvarkybos – pradininku. Autorius pirmasis įvardijo šios srities sąvokas ir ėmėsi kurti terminų lietuvių kalba sistemą. Praėjus dvidešimčiai metų Vincas Ruzgas bibliotekoms skirtame lietuviškame vadovėlyje pateikė bibliotekų veiklos terminus, kurie apėmė komplektavimą, fondo apsaugą ir kitas sritis (Ruzgas 1937).

Svarbesnių XX a. pab.–XXI a. tekstinės terminų tvarkybos pavyzdžių galima rasti mokomosiuose leidiniuose, kuriuose buvo pateikti terminų žodynėliai. Tvarkant knygotyros terminus svarbus Vandos Stonienės indėlis. Mokymo priemonėje ji ne tik išdėsto knygotyros pagrindus, bet ir apibrėžia knygos istorijos, knygos struktūros ir kitas sąvokas, atsisako neatsayklingų ir vartoja teiktinus terminus (Stonienė 1990). Didelio dėmesio sulaukusiame *Knygotyros vadovėlyje* (išleistos dvi laidos 2006 ir 2007 m.) taip pat yra Vilniaus universiteto profesorės V. Stonienės parengtas abėcėlinis aiškinamasis terminų žodynėlis (Stonienė 2006).

Vilniaus universiteto profesoriaus Osvaldo Janonio parengtas bibliografijos terminų žodynėlis kaip *Bibliografijos teorijos* mokomosios knygos (Janonis 2009: 165–201) priedas. Autorius pratarmėje rašo, kad lizdiniu būdu sudarytas žodynas yra skirtas tik mokomosioms reikmėms, todėl padės nau-

dotis mokomąją knygą ir geriau suvokti pateikiamą medžiagą. Jame pateikiami terminai parinkti iš lietuviškųjų ir užsieninių norminių terminologinių išteklių, tačiau nekeliama tikslas atlikti terminų tvarkybos darbu.

Paminėtus svarbesnius tekstinės dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos rezultatus galima būtų papildyti verstiniiais ir originaliais straipsniais, skelbiamais tęstiniuose mokslo leidiniuose *Knygotyra*, *Bibliotekininkystė*, *Bibliografija*, kuriuose nagrinėjami terminijos klausimai, arba atskirų straipsnių dalimis, skirtomis paaiškinti vieną ar kitą dalykinės srities sąvoką.

Vienas iš *Bibliotekininkystės* mokslo darbų tomų buvo skirtas vien tik „bibliotekininkystės, bibliografijos ir kai kurių kitų giminingų mokslo sričių (pvz., knygotyros, informatikos, leidybos ar kt.) terminologijos ir terminijos būklės, terminijos raidos, tyrimo ir norminimo problemoms aptarti“ (*Bibliotekininkystė* 97 1998: 7). Jame buvo paskelbtas 21 straipsnis, kuriuose Estijos, Latvijos, Rusijos, Baltarusijos, Italijos ir Slovėnijos autoriai dalijosi terminų tvarkybos ir norminimo patirtimi, lietuvių autoriai nagrinėjo teorinius terminologijos klausimus, bibliotekininkystės, bibliografijos, knygotyros, dokumentotyros, bibliografinio aprašymo, fondų bei katalogų sudarymo ir informacijos paieškos terminijos istorijos, atskirų terminų atsiradimo, paplitimo ir sampratos dalykus.

Rengiantis vykdyti didelę terminų tvarkybos programą – leisti aiškinaujamą daugiakalbį bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyną – buvo parengta istoriografinė lietuviškų terminų raidos ir tvarkybos apžvalga (Ralytė, Rimša, 1989). Šios srities terminijos pradžią autoriai sieja su pirmųjų lietuviškų knygų pasirodymu. Darbas apie terminijos raidą ir tvarkybos organizavimą parašytas analitiniu principu, stengiantis kuo „objektyviau parodyti bibliotekininkystės terminologijos raidą – jos būklę, tendencijas, tvarkymo darbus ir problemas bei rezultatus“ (Ralytė, Rimša 1989: 19). Iki šiol tai vienintelis tokio pobūdžio dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos tiriamasis darbas.

DOKUMENTINĖS KOMUNIKACIJOS TERMINŲ ŽODYNŲ RENGIMAS IR LEIDYBA

Tarpukario Lietuvoje svarų terminografinį darbą atliko *Lietuviškosios enciklopedijos* rengėjas V. Biržiška, kuris kaip vyriausiasis enciklopedijos redaktorius darbą tęsė ir išėivijoje, rengdamas 37 tomų *Lietuvių enciklopediją*. Į šias enciklopedijas įtraukti straipsniai apie bibliotekininkystę ir bibliografiją, kuriuose pateikiamos pagrindinės šiuolaikinės ir istorinės dokumentinės komunikacijos sąvokos bei jų enciklopedinis aprašymas (*Bliūdžiuvienė* 1998: 147–150).

Pirmasis terminų žodynas pasirodė XX a. 6-ajame dešimtmetyje. Izidorius Kisiną buvo sumanęs žodyną rengti atskirais sąsiuviniais, vėliau juos apjungti ir išleisti lietuvišką aiškinamąjį verčiamąjį terminų žodyną. 1956 m. Lietuvos TSR Knygų rūmai išleido *Bibliotekinės ir bibliografinės terminologijos* žodyno pirmąjį sąsiuvinį (Kisinas 1956). Tai buvo dvikalbis (lietuvių rusų) aiškinamasis žodynas, kurio terminus patvirtino vartoti tuometinė Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Terminologijos komisija. Žodyno sudarytojas – bibliotekininkas, bibliografas, vertėjas – daugiausiai pateikė terminų spaudinių rūšių, spaudinių aprašo, katalogų, fondų sąvokoms įvardyti ir jų apibrėžčių. Pabaigoje pridedamas rusų–lietuvių kalbų terminų žodynėlis tiems, kurie vartojo vieną ar kitą terminą rusų kalba, tačiau nežinojo jo atitikmens lietuvių kalba. Siekinys „sudaryti bendrinę bibliotekininkystės ir bibliografijos terminologiją“ (Kisinas 1956: 3) ir skelbti ją sąsiuviniais liko neįgyvendintas. Aiškinamojo verčiamojo žodyno pirmasis sąsiuvinis, kurį sudarė 261 kirčiuotas terminas, daugiau nei tris dešimtis metų buvo vienintelis nagrinėjamos srities terminijos leidinys.

XX a. 7-ajame–10-ajame dešimtmėčiuose dokumentinės komunikacijos terminų žodynus rengė lituanistė Adelė Trečiokaitė. Juos leido Lietuvos informacijos institutas (ankstesnis pavadinimas Respublikinis mokslinės-techninės informacijos ir propagandos institutas, vėliau – Lietuvos mokslinės techninės informacijos ir techninės ekonominės analizės mokslinio tyrimo institutas, po Nepriklausomybės atkūrimo – Lietuvos informacijos institutas, kuris nustojo veikęs ir buvo išregistruotas 1998 m.). Per keletą metų amžiaus institutas išleido tris A. Trečiokaitės sudarytus aiškinamuosius terminų žodynus su užsienio kalbų atitikmenimis.

1969 m. buvo išleistas *Informatikos terminų žodynas*, kuriame pateikti 755 besiformuojančios informatikos mokslo šakos bei gretimų dokumentinei komunikacijai sričių terminai. Įvade teigiama, kad žodyne „pateikti tik informatikai būdingi terminai, kitų mokslo sričių terminai vartojami informatikoje be pakeitimų bei joje įgiję platesnę arba naują reikšmę“ (Trečiokaitė 1969: 3). Visi terminai sukirčiuoti, pagrindiniai sąvokos ar reiškinio požymiai nusakomi trumpose apibrėžtyse. Žodyno pabaigoje pateikiamas rusų–lietuvių kalbų žodynėlis.

Plečiantis informacijos mokslams, vartosenoje atsiradus naujiems ir pakitus anksčiau vartotiems terminams, 1983 m. pasirodė A. Trečiokaitės sudarytas *Mokslinės ir techninės informacijos terminų žodynas* (Trečiokaitė 1983). Šio žodyno turiniui turėjo įtakos ir TSRS valstybinio standartų komiteto (GOST) parengti informacijos terminų standartai. Į

žodyną įtraukta 1320 išdėstytų lizdais abėcėlės tvarka terminų. Čia randame bibliotekininkystės, bibliografijos, leidybos, poligrafijos, informacijos mokslo, dokumentotyros, informacinės veiklos terminų. Terminai pateikti su apibrėžtimis ir atitikmenimis rusų ir anglų kalbomis, visi terminai kirčiuoti. Terminų žodyną peržiūrėjo tuomet veikusi Lietuvos TSR mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Terminologijos grupė, o tarp redakcinės kolegijos narių buvo iškilūs dokumentinės komunikacijos sričių atstovai profesoriai V. Stonienė ir Levas Vladimirovas.

Po dešimtmečio buvo išleistas A. Trečiokaitės sudarytas *Informacijos terminų žodynas* (Trečiokaitė 1993), papildytas kompiuterijos terminais, jame randama lietuviškų dokumentinės komunikacijos terminų. Norminiame aiškinamajame trikalbiame žodyne abėcėlės tvarka išdėstyti 1365 kirčiuoti lietuviški terminai, pateiktos apibrėžtys bei atitikmenys rusų ir anglų kalbomis. Žodyną peržiūrėjo Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyrius.

XX a. 10-ąjį dešimtmetį galima laikyti intensyviausiu terminų tvarkybos laikotarpiu. Visą dešimtmetį terminografija užsiėmė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslinių tyrimų skyriaus Terminologijos grupė. 1990–1999 m. bendradarbiaujant specialistams ir talkinant Lietuvos mokslų akademijos Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyriaus kalbininkui terminologui Stasiui Keiniui pasirodė keturi *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* sąsiuviniai. Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyrius aprotavo visus teminius terminų žodyno sąsiuvinis.

Atskiruose leidiniuose pateikti 2239 lietuviški terminai, susiję su įvairiomis dokumentinės komunikacijos sritimis. Rengiant terminų žodyną dalyvavo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvių kalbos instituto, Vilniaus universiteto, Lietuvos standartizacijos tarnybos (dabar Lietuvos standartizacijos departamentas) specialistai ir mokslininkai, suburti į žodyno rengimo redakcinę kolegiją. Suinteresuoti terminų tvarkyba asmenys savo nuomonę galėjo išsakyti žurnale *Bibliotekų darbas* (dabar *Tarp knygy*), kuriame buvo skelbiami redakcinėje kolegijoje svarstomų terminų sąrašai.

Teminiuose žodyno sąsiuvinuose, į kuriuos buvo įtraukti pagrindines bibliotekos funkcijas bei paslaugas ir artimai susijusias veiklas įvardijantys terminai, jie išdėstyti abėcėlės tvarka, numeruoti ir kirčiuoti. Pabaigoje pateikiama sisteminė terminų rodyklė bei abėcėlinės atitikmenų rusų, anglų ir vokiečių kalbomis rodyklės.

1990 m. pasirodė pirmasis 518 terminų žodyno sąsiuvinis, skirtas vienai iš informacijos paieškos priemonių – katalogams, kartotekoms ir katalogavimo procesui. Po metų pasirodė antrasis sąsiuvinis, į kurį pateko 561 terminas, apimantis ikileidybinius ir leidybos bei poligrafijos procesus, įrangą, priemones ir būdus, taip pat leidinių rūšis. Trečiajame terminų sąsiuvinyje pateikiama 340 bibliografinės veiklos bei bibliografijos leidinių rūšių, bibliografijos darbo, bibliografinės paieškos ir bibliografinio aptarnavimo bei bibliografavimo, bibliografinės informacijos, bibliografijos mokslo ir bibliografijos kultūros terminų. Šio sąsiuvinio išskirtinumu galime laikyti St. Keinio žodį bibliografijos terminų vartotojui (Keinys 1994: 9–14). Į ketvirtąjį *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* sąsiuvinį buvo įtraukta 820 terminų, įvardijančių fondų rūšis, bibliotekos fondo sudarymo ir naudojimo veiksmus.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę prie dokumentinės komunikacijos terminografijos darbų prisidėjo mokslininkų kolektyvai. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkų (profesorai O. Janonis, Domas Kaunas, Genovaitė Raguotienė, V. Stonienė) parengtame enciklopediniame žodyne *Knygotyra* (KEŽ 1997) randame straipsnių, kuriuose įvardijamos ir apibrėžiamos nagrinėjamos dalykinės srities sąvokos. Autorystės, leidybos, dokumentų rūšių ir kitų dokumentinės komunikacijos sąvokų reikšmių enciklopedinis aiškinimas pateiktas *Žurnalistikos enciklopedijoje* (ŽE 1997), kurios redakcinės kolegijos pirmininku buvo prozininkas, esėistas, žurnalistas Laimonas Tapinas, o vyriausiuoju redaktoriumi humanitarinių mokslų daktaras prof. Juozapas Vytas Urbonas.

Pažangia dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos idėja XX a. 10-ajame dešimtmetyje laikytinas bandymas parengti remiamą ES Mokslo tarybos tarptautinę terminų žodynų rengimo programą. Šios idėjos iniciatorė buvo Latvijos nacionalinė biblioteka, ją parėmė Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Vokietijos ir Didžiosios Britanijos dokumentinės komunikacijos terminijos normintojai. Tačiau pirmasis sumanymas parengti daugiakalbį (anglų, latvių, lietuvių, rusų ir vokiečių kalbomis) terminų žodyną liko neįgyvendintas.

Kitas sėkmingesnis projektas buvo pradėtas įgyvendinti Lietuvoje 1999 m. Daugiakalbio bibliotekininkystės ir informacijos terminų žodyno programos rengėja ir darbų organizatorė – Slovėnijos nacionalinė ir universiteto biblioteka 1998 m. Liublianoje inicijavo projektą, kuris truko dvejus metus. Tarptautinio verčiamojo žodyno organizatoriai buvo parengę 4 414 terminų vardyną, kuriems reikėjo pateikti 16 kalbų, tarp jų ir lietuvių, atitikmenis. Per vienus metus Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo

biblioteka tarptautinei duomenų bazei pateikė ketvirtadalį projekte numatytų terminų atitikmenų lietuvių kalba (žr. <http://www2.arnes.si/~ljnuk4/multi/general.html>).

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinis terminografinis darbas buvo atliktas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, kurioje 1987 m. buvo sudaryta tarpžinybinė redakcinė kolegija, o Mokslinių tyrimų skyriuje įsteigtas Terminologijos sektorius. Sumanymas išleisti šešis verčiamojo aiškinamojo žodyno teminius sąsiuvinius liko neįgyvendintas, nebuvo sunorminti bibliotekininkystės ir skaitytojų aptarnavimo terminai. Tačiau keturi *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* sąsiuviniai sudarė galimybę imtis kitų tvarkybos būdų – terminų standartizacijos ir terminų duomenų bankų kūrimo.

DOKUMENTINĖS KOMUNIKACIJOS TERMINŲ STANDARTIZACIJA

1993 m. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, tęsdama bendradarbiavimą su Lietuvių kalbos institutu, kartu su Lietuvos standartizacijos tarnyba (dabar Lietuvos standartizacijos departamentas) pradėjo rengti terminų standartus.

Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno pagrindu 1994 m. buvo parengti du pirmieji Lietuvos terminų standartai, kuriuose pateikti leidinių rūšių ir bibliografinio įrašo terminai. 1995 m. pasirodė katalogavimo terminų, 1996 m. autorystės ir leidybos, o 1997 m. du su bibliotekos fondo terminija susiję Lietuvos standartai, 1998 m. – fondų komplektavimo terminų standartas (žr. 1 lentelę). Taigi per ketverius metus buvo parengti ir išleisti septyni originalieji Lietuvos terminų standartai.

Lietuvos standartizacijos departamentas, siekdamas įgyvendinti vieną pagrindinių Lietuvos nacionalinės standartizacijos principų – pirmenybės teikimą tarptautinei ir Europos standartizacijai, nustatė standartų rengimo tvarką. Joje numatyta Lietuvos standartais perimti Europos ir tarptautinius standartus. Tuo tikslu 1998 m. pab. Lietuvos standartizacijos departamentas sudarė informacijos ir dokumentavimo srities *Technikos komitetą 47 Bibliotekininkystė* (nuo 2002 m. pervardintas į *Informacija ir dokumentavimas*).

Originalieji terminų standartai, kuriuose buvo per 600 terminų, neteko galios 2008 m., kai Lietuvos standartu buvo priimtas tapatus tarptautiniam standartui *LST ISO 5127:2008 Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas*, kuriame pateikiama 1090 antraštinių terminų bei jų atitikmenų anglų ir prancūzų kalbomis. Tai vienintelis nagrinėjamos srities terminų standartas.

1 lentelė. Originalieji Lietuvos terminų standartai

Žymuo	Pavadinimas	Terminų skaičius
LST 1350:1994	Bibliografinis įrašas. Pagrindiniai terminai ir apibrėžimai	66
LST 1357:1994	Leidiniai. Pagrindiniai terminai ir apibrėžimai	102
LST 1427:1995	Katalogavimas. Katalogai ir kartotekos. Pagrindiniai terminai ir apibrėžimai	100
LST 1425:1996	Autorystė. Leidyba. Tekstai. Pagrindiniai terminai ir apibrėžimai	100
LST 1475:1997	Bibliotekos fondo organizavimas. Pagrindiniai terminai ir apibrėžimai	100
LST 1474:1997	Bibliotekų fondai. Pagrindiniai terminai ir apibrėžimai	101
LST 1515:1998	Bibliotekos fondo komplektavimas. Terminai ir apibrėžimai	100
Iš viso		663

Iki 2012 m. pabaigos buvo parengti 54 tapatūs tarptautiniams standartams galiojantys informacijos ir dokumentavimo srities Lietuvos standartai. Beveik kiekviename jų yra terminų ir apibrėžčių skyrius. Terminų standartizavimas yra vienas terminų tvarkybos būdų, tačiau vos trečdalis Europos ar tarptautinių standartų perimti vertimo būdu, kiti – atgaminimo būdu, t. y. neversti į lietuvių kalbą. Penkiolikoje ne terminų standartų vartojama 420 lietuviškų terminų, o viename terminų standarte pateikta 1090 terminų (žr. 2 lentelę).

Į lietuvių kalbą verčiamų standartų terminus iki 2008 m. apsvarstydavo Lietuvos standartizacijos departamento *Technikos komitetas 37 Terminologija* (ekspertų komisija), vėliau Lietuvos standartizacijos departamento Terminologijos komisija, terminų standartai aprobuojami Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje.

Standartas yra savanoriškai taikomas, sutarimo pagrindu parengtas dokumentas, tačiau gali būti naudingas kaip norminis, lietuvių kalbos taisyklės atitinkantis terminų šaltinis, kuriame pateikiami atitikmenys užsienio kalbomis. Taigi galima teigti, kad, perimant tarptautinius standartus Lietuvos standartais, atliekamas terminų tvarkybos darbas, kurio rezultatas yra sunorminti lietuviški terminai bei galimybė vartoti taisyklingus jų atitikmenis užsienio kalbomis.

2 lentelė. Lietuvos standartai, tapatūs tarptautiniams informacijos ir dokumentavimo standartams

Lietuvos standarto žymuo	Pavadinimas	Terminų skaičius
LST ISO 18:2000	Dokumentai. Periodinio leidinio turinys	0
LST ISO 2108:1994	Informacija ir dokumentai. Tarptautinis standartinis knygos numeris (ISBN)	0
LST ISO 2384:2003	Dokumentai. Vertimų pateikimas	0
LST ISO 8:2000	Dokumentai. Periodinio leidinio įforminimas	0
LST ISO 22310:2007	Informacija ir dokumentavimas. Rekomendacijos standartų projektų rengėjams dėl dokumentų valdymo reikalavimų formulavimo standartuose	0
LST ISO 22310:2007	Informacija ir dokumentavimas. Rekomendacijos standartų projektų rengėjams dėl dokumentų valdymo reikalavimų formulavimo standartuose	0
LST ISO 3297:2000	Informacija ir dokumentai. Tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris (ISSN)	3
LST ISO 7275:2002	Dokumentai. Serijų antraščių pateikimas	3
LST ISO 23081-1:2008	Informacija ir dokumentavimas. Dokumentų valdymo procesai. Dokumentų metaduomenys. 1 dalis. Principai	3
LST ISO 6357:2000	Dokumentai. Knygų ir kitų leidinių nugarėlių antraštės	7
LST ISO 3297:2007	Informacija ir dokumentai. Tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris (ISSN)	9
LST ISO 2108:2007	Informacija ir dokumentai. Tarptautinis standartinis knygos numeris (ISBN)	11
LST ISO 999:2006	Informacija ir dokumentavimas. Rodyklių turinio, sudarymo ir pateikimo rekomendacijos	14
LST ISO 15489-1:2006	Informacija ir dokumentai. Dokumentų valdymas. 1 dalis. Bendrieji dalykai	21
LST ISO 23081-1:2006	Informacija ir dokumentavimas. Dokumentų valdymo procesai. Dokumentų metaduomenys. 1 dalis. Principai	21
LST ISO 21127:2009	Informacija ir dokumentavimas. Kultūros paveldo informacijos mainų ontologija	23

Lietuvos standarto žymuo	Pavadinimas	Terminų skaičius
LST ISO 1086:2001	Informacija ir dokumentai. Antraštiniai knygų lapai	24
LST ISO 9707:2011	Informacija ir dokumentavimas. Statistiniai duomenys apie išleistas knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius bei jų platinimą	40
LST ISO 10324:2007	Informacija ir dokumentai. Fondo duomenų pateiktys. Suvestinis lygmuo	52
LST EN ISO 2789:2005	Informacija ir dokumentai. Tarptautinė bibliotekų statistika	93
LST ISO 2789:2007	Informacija ir dokumentavimas. Tarptautinė bibliotekų statistika	105
LST ISO 5127:2008	Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas	1090
Iš viso terminų:		1510

DOKUMENTINĖS KOMUNIKACIJOS TERMINŲ BANKŲ BEI DUOMENŲ BAZIŲ KŪRIMAS

Su standartų rengimu susijęs dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos būdas – terminų bankų bei duomenų bazių kūrimas. Lietuvos standartizacijos departamentas kuria ir tvarko laisvos prieigos Terminų duomenų bazę (žr. http://www.lsd.lt/typo_new/index.php?id=159). Joje sukaupti Lietuvos standartuose vartojami terminai ir jų atitikmenys užsienio kalbomis. Atsižvelgiant į tai, kad dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos darbe dalyvaujančios ar šiuos darbus kuriojančios valstybės institucijos nesistemiškai pildė 2003 m. pradėtą kurti *Lietuvos Respublikos terminų banką* (jame galima surasti kelias dešimtis terminų, priskirtų komunikacijos ir kultūros sritims), *Lietuvos standartizacijos departamento terminų duomenų bazė* yra išsamiausias išteklius, kuriame pateikti taisyklinai lietuviški dokumentinės komunikacijos bei kitų sričių terminai.

Europos teisės aktuose vartojami terminai randami Europos žodyne *Eurovoc*. Tezaure teikiamos terminų apibrėžtys ir nustatyti keliolikos sričių, tarp jų dokumentinės komunikacijos, sąvokų prasminiai ryšiai. Daugiausia nagrinėjamos srities terminų yra 32-oje teminėje srityje *Švietimas ir komunikacijos*. Sisteminių terminų sąrašą pildė įvairių sričių profesionalų darbo grupė, jie svarstomi Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje.

Lietuvių kalbos institutas 2005–2006 m. kaip partneris dalyvavo Europos Komisijos projekte *EuroTermBank* (Europos terminologijos išteklių rinkimas, bendradarbiaujant terminologijos institucijoms, žr. <http://www.eurotermbank.com>). Pagrindinis projekto dėmesys buvo nukreiptas į penkių naujųjų Europos Sąjungos narių šalių kalbas: estų, vengrų, latvių, lietuvių ir lenkų. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos išleistuose keturiuose teminiuose *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno* sąsiuvinuose esantys 2239 dokumentinės komunikacijos terminai įtraukti į didžiausią laisvos prieigos terminų banką internete.

Apibendrinant nagrinėjamos srities terminų kompiuterinės tvarkybos rezultatus galima teigti, kad jie daugiausia remiasi spausdintiniais terminologiniais ištekliais arba standartais. Dokumentinės komunikacijos terminų duomenų bazė būtų reikalinga, tačiau ši terminų tvarkybos forma neturi aiškios perspektyvos dėl darbų organizavimo ir koordinavimo stokos.

IŠVADOS

XX a. pr. dokumentinės komunikacijos terminologinius išteklius rengė pavieniai asmenys, vėliau į tekstinę terminų tvarkybos darbą įsitraukė mokslininkai bei mokslo kolektyvai. Nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio buvo pradėti rengti terminų žodynai, tačiau sistemingu terminų tvarkybos etapu galima laikyti XX a. 9-ąjį–10-ąjį dešimtmečius.

Tuo laiku Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslinių tyrimų skyriuje buvo įkurtas Terminologijos sektorius ir sudaryta tarpžinybinė redakcinė kolegija terminams, kurie sudarė *Bibliotekininkystės ir bibliografijos žodyno* teminius sąsiuvinus, svarstyti bei imta bendradarbiauti su Lietuvių kalbos instituto terminologais. Būta bandymų dalyvauti tarptautiniuose daugiakalbio bibliotekininkystės ir informacijos terminų žodyno rengimo projektuose, tačiau nebuvo sukurtas numatomas terminologinis išteklius.

Pradėjus naują terminų standartizacijos etapą, buvo būtinas bendras darbas su Lietuvos standartizacijos departamentu ir kalbos priežiūros institucija – Valstybine lietuvių kalbos komisija. Šio darbo rezultatai matomi Lietuvos informacijos ir dokumentacijos srities standartuose bei Lietuvos standartizacijos departamento terminų duomenų bazėje.

Terminų tvarkyba užsiima atitinkamų sričių profesionalai ir mokslininkai, dalyvaujantys darbo grupėse ir vykdančios ekspertų pareigas. Vartotojai gali naudoti įvairaus tvarkybos lygmens lietuviškus dokumentinės ko-

munikacijos terminologinius išteklius: mokomąsias knygas, vadovėlius, mokslines publikacijas, spausdintinius norminius terminų žodynus ir standartus, terminų duomenų bazes ir bankus. Tačiau ir dabar nėra dokumentinės komunikacijos terminų tvarkybos veiklą koordinuojančios institucijos, kuri galėtų paskatinti terminijos tyrimą ir užtikrinti nuoseklų terminų tvarkybos ir norminimo darbą Lietuvoje.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Bibliotekininkystė 97 1998: *Bibliotekininkystė 97. Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminologija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Biržiška V. 1918. *Apie knygas ir knygynėlius*, Voronežas: Lietuvos reikalų komisariato sp.
- Biržiška V. 1931–1941. *Lietuviškoji enciklopedija*. T. 1–10, Kaunas: Spaudos fondas.
- Biržiška V. 1953–1956. *Lietuvių enciklopedija*. T. 1–12, Boston, Mass.: Lietuvių enciklopedijos leidykla.
- Bliūdžiuvienė N. 1998: Pagrindinės bibliotekininkystės sąvokos Vaclovo Biržiškos redaguotose enciklopedijose. – *Terminologija* 5, 147–150.
- Bliūdžiuvienė N. 2001: Lietuviškasis bibliotekininkystės terminų žodynas: samprata ir rengimo programa. – *Bibliotekininkystė 2000. Bibliotekų fondai ir skaitytojai*, 70–74.
- Bliūdžiuvienė N. 2006: Profesiniai terminai internetiniame Europos žodyne Eurovoc: dokumentų, spaudos, leidybos terminai. – *Informacija ir biblioteka* 2, 13–15; 3, 12–13.
- Bliūdžiuvienė N., Rimša, V. 1999: *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas. 4: Bibliotekos fondai*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Černiauskaitė V. 1994: *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas. 3: Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Dubauskas S. 1997: Vaclovas Biržiška – lietuvių bibliotekininkystės terminijos pradininkas. – *Knygotyra* 33, 173–177.
- Europos žodynas (tezasauras) EUROVOC*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main> (žiūrėta 2012-12-04).
- EuroTermBank*. Prieiga per internetą: <http://www.eurotermbank.com/> (žiūrėta 2012-12-04).
- Gaivenis K. 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Janonis O. 2009: *Bibliografijos teorija: mokomoji knyga*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Keinys St. 1994: Žodis bibliografijos terminų vartotojui. – *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas. 3: Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 9–14.
- KEŽ 1997 – *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- Kisinas I. 1956. *Bibliotekinės ir bibliografinės terminologijos žodynas*, Vilnius: Lietuvos TSR Knygų rūmai.
- Knygotyra: vadovėlis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
- Kolesinskienė N. 1990: *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas. 1: Katalogavimas; Katalogų ir kartotekų sistema*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Kolesinskienė N., Balsienė A. 1991: *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas. 2: Dokumentas; Leidinys; Leidyba*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga per internetą: <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.search> (žiūrėta 2012-12-04).
- [*Lietuvos standartizacijos departamento*] *terminų duomenų bazė*. Prieiga per internetą: http://www.lsd.lt/typo_new/index.php?id=159 (žiūrėta 2012-12-04).
- Multilingual Dictionary of Library Terminology: International Project*. Prieiga per internetą: <http://www2.arnes.si/~ljnuk4/multi/multi.html> (žiūrėta 2012-12-04).
- Ralytė A., Rimša V. 1989: *Lietuvių bibliotekininkystės terminologijos raida ir tvarkyba: nuo ištakų iki 1989 m.*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka.
- Rimša V. 1998: Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų standartizavimas. – *Štandien aktualu*, II pusm., 38–43.

- Rimša V. 1999: Mokslinio tyrimų skyriaus darbai (1989–1998 m.). – *Bibliotekininkystė* 98. *Lietuvos nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos veikla (1989–1998)*, 94–108.
- Ruzgas V. 1937: *Bibliotekoms vadovėlis*, Kaunas: Sakalas.
- Stonienė V. 1990: *Knygotyros pagrindai: mokymo priemonė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Stonienė V. 2006: Aiškinamasis terminų žodynelis. – *Knygotyra: vadovėlis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 347–396.
- Trečiokaitė A. 1969: *Informatikos terminų žodynas*, Vilnius: Respublikinis mokslinės-techninės informacijos ir propagandos institutas.
- Trečiokaitė A. 1983: *Mokslinės ir techninės informacijos terminų žodynas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Trečiokaitė A. 1993: *Informacijos terminų žodynas*, Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
- ŽE 1997 – *Žurnalistikos enciklopedija*, Vilnius: Pradai.

THE LITHUANIAN TERMINOLOGY RESOURCES OF DOCUMENTARY COMMUNICATION

The article aims at analyzing terminology planning in documentary communication, the scope of which involves all areas related to creation, publishing, processing, preservation and access of documents, and determines the methods applied and results achieved in terminology planning and terminography. Documentary communication covers a whole range of fields: documentology, library science, book science, bibliography, theory of scientific information, typography, classification, information services, information resources, databases, etc.

The article provides an overview of terminology planning methods applied in the field of documentary communication, researches the contribution of individuals and institutions to the creation of Lithuanian terminology of documentary communication and analyzes the development of the main Lithuanian terminology resources for this field during the last two decades.

The analysis performed allows concluding that four terminology planning methods have been applied in this field in order to lay the groundwork for normative Lithuanian terminology and set the basis for its further development. Terminology work in documentary communication covers creation and normalization of terms, compilation of dictionaries, preparation of terminology standards and creation of databases, though there is no institution responsible for co-ordination of terminology management.

Gauta 2012-12-05

Nijolė Bliūdžiuvienė
Vilniaus universitetas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
E. paštas nijole.bliudziuviene@kf.vu.lt